

BŘEZEN 2016

ROMANOVODI

ROMSKÉ ŽIVOTY ŠE | CENA 20KČ

romea

**MEZINÁRODNÍ
DEN ROMŮ**
STR. 9

**ROMSKÉ
AUTORKY
PŘEJÍ ROMŮM**
STR. 14

**ZKLAMÁNÍ
JE TO
NEJHORŠÍ,
CO MŮŽETE
DÍTĚTI
UKÁZAT**
STR. 6

BYL VÁM ULOŽEN ALTERNATIVNÍ TREST, ALE VY TOMU NEROZUMÍTE A NEVÍTE, CO MÁTE DĚLAT?

NEBOJTE SE ZEPTAT!

Kontaktujte středisko Probační a mediační služby ČR (PMS) ve vašem okrese. Probační pracovník vám vysvětlí vaše povinnosti a pomůže vám je splnit.

Alternativnímu trestu neutečete. Když se budete vyhýbat kontaktu s PMS, svou situaci jen zhoršíte. Ve vězení vás nečeká nic dobrého a je velmi těžké zbavit se kriminální minulosti. Alternativní trest je šance na změnu, na život bez trestné činnosti.

Kontakty na všechna střediska Probační a mediační služby ČR najdete zde:

<https://www.pmscr.cz/kontakty>

Projekt Alternativa pro Romy je podpořen grantem z Islandu, Lichtenštejnska a Norska v rámci EHP fondů.

www.fondnno.cz,
www.eeagrants.cz.

VÍCE INFORMACÍ NAJDETE NA WEBU
WWW.ALTERNATIVAPROROMY.CZ

RUBIKON
CENTRUM pomáháme překročit minulost

Petr Kováč, romský mentor

Většina mladých neví, co to obnáší, co jim hrozí. Většina mladých na to reaguje po svém: já na to kašlu, co mě můžou... Oni to vnímají jako takovou represii, že je někdo bude trestat, ale nevnímají to, že PMS jim chce pomoci, že jim něco nabízejí. Pojď si to vykonat, než abys šel do toho vězení. Pojď si tamhle někde odpracovat 100 nebo 150 hodin, než bys to potom musel odkroutit v base. Zničí ti to psychiku, budeš úplně jinej a budeš z toho mít trauma.

EDITORIAL

Blíží se 8. duben, spolu se Dnem romského holocaustu patrně nejvýznamnější datum v novodobé romské historii. Svátku a tématům bezprostředně souvisejícím s otázkami národní a etnické identity, historického vývoje a postupující etnické emancipace Romů jsme věnovali celé březnové číslo. A přestože se domníváme, že zejména v roce, kdy má Evropa za úkol dokázat neochvějnost svých těžce vykoupených principů, je každému bez ohledu na národnost spíše než patetických oslav zapotřebí kritického myšlení, rádi bychom vám očima pamětníků i příslušníků mladé generace zprostředkovali některé momenty, které byly pro utváření pozice současné romské komunity v Evropě zlomové.

V uplynulých letech došlo i přes přetrvávající kritickou situaci v „tradičních“ problémových sférách (školství, zaměstnanost ad.) k několika významným událostem. Od Sorosovy iniciativy ke zřízení Evropského romského institutu přes drobnější úspěchy na domácím poli: vzniku unikátního brněnského nahrávacího studia Amaro records či postupu vůbec prvního romského reprezentanta Dominika Lakatoše do hokejového národního týmu ČR. To všechno jsou dílčí úspěchy, které je třeba důsledně přibližovat i té části společnosti, která má neutuchající tendenci pohlížet na Romy jako na exotikum, které vyniká výhradně ve stereotypizovaných oblastech, jako je zpěv či archaická rukodělná tvorba.

Se zkušenostmi s výchovou (nejen) romských dětí a se svým vlastním vztahem k romství se nám svěřila laureátka Roma spirit 2015 Daniela Cincibusová. Žena se záviděníhodným zápalem se i přes špatný zdravotní stav dodnes aktivně věnuje práci s ohroženými dětmi. Rozhovor s ní si můžete přečíst na straně 6.

Připomenutí jednotlivých kapitol historie Romů na území bývalého Československa se ve svém článku věnuje Karel Holomek, potomek slovatné rodiny tzv. moravských Romů, kteří tvořili nedílnou součást předválečné Moravy. Číslo doplňuje jazykové okénko lingvisty Viktora Elšíka, které přinese zajímavosti o romské terminologii pro vyjádření pojmu „národ“.

Přeji vám, ať se vydaří i vaše oslavy!

ADÉLA GÁLOVÁ
redaktorka

RV 3/2016

3 Obsah / Editorial

4 - 5 Máme co slavit!

Komentář
Alica Sigmund Heráková

6 - 8 Zklamání je nejhorší, co můžete dítěti ukázat

Rozhovor
Adéla Gálová

9 - 11 Respektování Mezinárodního dne Romů je vítězstvím jejich nezdolného ducha

Retrospektiva
Karel Holomek

12 - 13 Potkávám se s obavou i bolestí. Svou práci беру jako poslání

Profil
Rena Horvátová

14 - 17 Romské autorky přejí Romům

Téma
Renata Berkyová

18 - 21 Nalézt místo k životu je čím dál složitější

Reportáž
Adéla Gálová

22 Oslavy MDR v Praze: Pocta neviditelným

Kultura
Liza Zima Urbanová

23 „Národ“

Lav pal o lav (O romštině)
Viktor Elšík

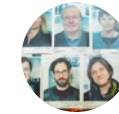
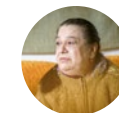

Foto na obálce: Petr Zewlakk Vrabec, archiv Daniely Cincibusové / Vychází: 30. 3. 2016

Číslo: 3/2016
Ročník: XIII
Cena: 20 Kč

Vydavatel:
ROME A, o. p. s.
Žitná 49
110 00, Praha 1
IČO: 266 13 573

Vychází za podpory
Ministerstva kultury ČR.

Adresa redakce:
ROME A, o. p. s.
Žitná 49, 110 00, Praha 1
Tel. 257 329 667,
257 322 987
E-mail: romanovodi@romea.cz
www.romeaops.cz
Šéfredaktorka:
Jana Baudyšová
Editorka:
Adéla Gálová
Internetové vydání:
Zdeněk Ryšavý
Jazykové korektury:
Lenka Jandáková

Překlady do romského
jazyka:
Eva Danišová
Grafika:
Bantu Design
Inzerce:
Zdeněk Ryšavý
Předplatné:
romanovodi@romea.cz
Osvit a tisk:
Studio WINTER, s. r. o.
Distribuce:
Dub, s. r. o.
Periodicita magazínu:
10 ročně
Registrační číslo MK ČR:
E 14163

Chcete mít přehled o novinkách v politice, společnosti a kultuře?

ZAJÍMÁ VÁS MENŠINOVÁ TÉMATIKA?

Nespokojíte se s povrchní a manipulativní žurnalistikou, stojíte o ověřené zprávy a vyvážený pohled na palčivé společenské otázky?

PŘEDPLAŤTE SI ROMANO VOĎI!

Časopis pravidelně přináší rozhovory, reportáže a profily výrazných osobností, fundované analýzy aktuálních společenských témat, upoutávky a tipy na kulturní události, které stojí za pozornost, i přehledové studie, průřezy a ohlédnutí v čase.

OBJEDNEJTE SI ROČNÍ PŘEDPLATNÉ NA ADRESE:
romano.vodi@romea.cz - za 200Kč

 facebook.com/romanovodi, facebook.com/sdruzeniromea

Víte-li o vhodném stánku, knihovně, instituci, knihkupectví, kulturním centru či jiném veřejném prostoru, na jehož polici by nemělo ROMANO VOĎI chybět, prosíme, kontaktujte redakci na romano.vodi@romea.cz. Zároveň vyzýváme potenciální zájemce o externí spolupráci – žurnalisty a fotografy – aby posílali své náměty a tipy na romano.vodi@romea.cz.

MÁME CO SLAVIT!

Autor: Alíca Sigmund Heráková, Foto: Jiří Salík Sláma

Veřejná demonstrace pocitů, jako je hrdost nebo svoboda, je vždy záležitostí menšiny, jejíž právo a přirozenost bývají zbytkem společnosti přehlíženy, nebo dokonce potlačovány. Svoje demonstrace hrdosti má feministické hnutí, mají je sexuální menšiny a máme je i my, Romové. Blíží se 8. duben, Mezinárodní den Romů.

Oslavy Mezinárodního dne Romů jsou každoroční výzvou být Romem veřejně. Přihlásit se ke své identitě a zapomenout na jeden den na všechno, co znamená být Romem po celý zbytek roku. Majoritou je to vnímáno většinou rozpačitě, případně vůbec. Oslavám sice věnují pozornost některá veřejnoprávní média, porozumění, proč se romská identita oslavuje, však jako by u nás stále chybělo.

Základní fakta jsou přitom výmluvná – 8. dubna 1971 se konalo první mezinárodní setkání Romů, na kterém se ustavily symboly Romů

- vlajka a hymna – a také preference užívání slova „Rom“. Mezinárodní romské hnutí od té doby sílí a vyvíjí se. Dosáhlo přitom větších úspěchů než politici na národních úrovních, kteří musí řešit všechny palčivé problémy sociálního i jiného vyloučení.

V Brně se už poněkolikrát konají oslavy Týdne romské hrdosti. Vážou se stužky na (sice malý, ale existující) Strom tolerance, konají se koncerty, debaty nebo akce pro děti. Romové si užívají svou hrdost, nebo se o to aspoň snaží. Stejně zásadní je ale také to, že se skrze oslavy propojujeme mezi sebou – oslavy se konají po celé

Evropě, v mnoha větších městech. Charakter i míra důstojnosti se liší, na nich však v zásadě záleží až ve druhé řadě.

Romové často volají po jednotě. Majorita nám vyčítá, že nedokážeme bojovat za společný cíl a že jsme stále rozhádání. Mezinárodní den Romů je jedním ze symbolů, který Romové ctí a který tak pomáhá vytvářet pocit skutečné komunity. Přestože tedy každoročně upozorňujeme na problémy, kterým Romové musí čelit, je třeba si oslavy Mezinárodního dne Romů taky užít. Máme totiž co slavit!

MAŠKARTHEMUTNO ROMENGERO ĎIVES HIN AMEN PRE SOSTE TE AVAS BARIKANE!

E Alíca Sigmund Heráková

Ajse demonstraciji kaj sikhaven o baripen hin andro feministicko jekhetañiben, seksualne cikñipena u hin the amen le Romen. Savore peras andro aver gono sar e majorita, savi nabajinel pal amare čačipena, u varekana len the marel tele. Maj avela 8. aprilis, Maškarthemutno Romengero dives.

Pre kada inepos sako berš šaj sikhaven o Roma maškar savore manuša, peskero romano kokal. Šaj sikhaven peskeri identita, the šaj bisteren pre bibacht,

savi hin le Romen andre aver d'ivesa andro berš. E majorita nadžanel, so pre ada inepos te phenel, abo palal naduminel. Varesave bare media palal vakeren, no soske oda d'ives hin, oleske sar te naachafonas Primarna fakta hine but ašunde – 8. aprilis 1971 has kerd'i Maškarthemutni romañi unia, savi phend'a, save simbola le Romen avena, e zastava, e himna the hoj amen vičinaha Roma. Maškarthemutno romano uprehazdlipen akorestar zoraol, the džal dureder. Andro uprehazdlipen hin mek bareder zor, sar andro naciengri politika, bo odoj kempel te dikhel pal socialna the aver načičipena, save le manušen andro thema hin.

Bernate imar buterval džal Jekhekurkeskero romano baripen. Phanden pen pro kašt o dorica sar

tolerancija (o kaštoro hin ciknoro, no hin), džan o koncerta, hine o diskuziji, abo o akciji predal o čhavore.

O Roma sikhaven o baripen, abo kamen te lošaol. Hin but angluno, hoj likerlas paš peste. Andre calo Evropa, andro bareder fora, varesave oslavi hine. O charakteris the e pativ hin andro sako koter aver, no oda nane angluno. O Roma vičinen te sam savore andro jekhetañiben. E majorita amenge rakinel, hoj pen nadžanas te marel vaš jekh idea. Maškarthemutno romano dives hin jekh simbolis, savo den o Roma e pativ, the šunen pen sar jekh komunita. The avka, hoj sako berš phenas, save pharipena andro dživipen le Romen hin, kempel ada d'ives te dikhel sar baro inepos the te lošaol. Hin amen pre soste te avel barikane!

V pátek 8. dubna 2016 slaví Romové na celém světě Mezinárodní den Romů. Připomínají si tak historicky první Světový romský kongres, který se konal v Orpingtonu poblíž Londýna v roce 1971. Kongres položil základy mezinárodní spolupráce Romů a romské hnutí dostalo mezinárodní a politicko-společenský rozměr. Romové si tak každoročně připomínají společný původ, jazyk, kulturu, společné sjednocení a spolupráci, a především „romipen“ („romství“).

První kongres se uskutečnil především díky iniciativě Slobodana Berberskeho, Jána Cibuly, Juan de Dios Ramirez Heredii, Grattana Puxona a Vanko Roudy. Tlumočení se ujal Donald Kenrick a Mateo Maximoff.

Oficiálních účastníků kongresu byly asi tři desítky, ale celkem se kongresu zúčastnilo mnohem více Romů, především těch, kteří navštívili s kongresem spojený festival v nedalekém Hampsteadu. Účastníci se usnesli na podobě romské vlajky a romské mezinárodní hymny. Dále již tehdy schválili oficiální označení Rom místo Cikán.

Druhý kongres se pak konal v roce 1978 v Ženevě. Nicméně 8. duben byl uznán mezinárodním svátkem až mnohem později, v roce 1990 ve Varšavě, kde se konal čtvrtý kongres.

Romskou vlajku tvoří dva podélné pruhy, dolní zelený symbolizuje spjatost Romů s přírodou a horní modrý s nebem, čili duchovnem, filozofií atd. Kolo uprostřed překrývající oba pruhy symbolizuje pouť, kočování, vychází také z prastarého indického kola osudu. Původně má šestnáct loukotí, jeho jasně červená barva odpovídá první čakře – elementu země.

ZKLAMÁNÍ JE TO NEJHORŠÍ, CO MŮŽETE DÍTĚTI UKÁZAT

Autor: Adéla Gálová, Foto: Petr Zewlakk Vrabec

Blíží se Mezinárodní den Romů. Jaký máte vztah k romštině, k romské identitě? Mluvíte romsky od dětství?

Můj táta romsky neuměl, patřil mezi takzvané „asimilované Romy“. Jeho maminka byla Slovenka. Romství, „romipen“, v něm ale zůstalo prostřednictvím muziky. Přenášelo se pak dál na celou rodinu: moji bratři i já sama jsem muzikantka. Já romsky docela dobře rozumím, ale bojím se mluvit, abych nemluvila gramaticky nesprávně. Zrovna přemýšlíme, že u nás v Mimoni zřídíme kroužek romštiny v rámci našeho nízkoprahového zařízení. Je mi líto, že tenhle jazyk upadá. Byla jsem u prezentace výsledků výzkumu úrovně romštiny u žáků na ZŠ v ČR a byla jsem otřesena tím, jak málo dětí už dnes romsky umí a že romština zaniká.

S jazykem bývá často spojována právě identita. Někteří Romové se identifikují prostřednictvím romštiny, jiní ji k sebeidentifikaci nepotřebují. Jak je to u Vás?

U mě jde o částečné romství, otázku jistého druhu povahy. Domnívám se, že jsem poněkud živelnější, srdečnější,

mám vztah k lidem, jsem empatická – to všechno jsou myslím, vlastnosti, které jsou vlastní mnohým Romům.

Jaký byl vlastně počátek Vaší cesty k dětem, k pedagogice, posléze k péstounství?
Původně jsem vystudovala geodézii. Udělala jsem si průmyslovku v Praze, pak jsem přešla na stavební obor geodézie do Brna a nakonec studovala stejný obor na VŠ. Bylo nás ale 7 dětí a měli jsme málo peněz, takže jsme to finančně neutáhli. Z vysoké školy jsem odešla, chvilku jsem pracovala, ale potom jsem zjistila, že pravděpodobně nebudu mít nikdy děti. Tehdy jsem se rozhodla jít dělat vychovatelku.

Takže jste dálkově vystudovala speciální pedagogiku...
Je to tak, ale už jako maminka-pěstounka z SOS vesničky.

Učila jste na praktické škole, tehdy se jí říkalo „zvláštní“. Od samého začátku jste protestovala proti automatickému zařazování romských dětí do těchto škol. Měla jste kvůli tomu problémy? Našla jste si snadno zaměstnání v oboru?

Tou otázkou jste vlastně postihla celý můj pozdější osud. Já jsem skutečně učila jeden rok přípravnou třídu v Kutné hoře. Hned jsem zjistila, že minimálně šest dětí do této školy nepatří. Přípravná třída byla zřízena přímo při zvláštní škole a mě to strašně štvalo. Učila jsem děti rodičů, kteří taky absolvovali zvláštní školu, znali to prostředí, znali ředitelku a svoje děti tedy automaticky dávali sem. Tehdy jsem se spojila s místní psycholožkou a bojovaly jsme o to, aby byly děti přerazeny do klasické školy. Měla jsem ale smlouvu na dobu určitou a ředitelka mi ji pak jednoduše neprodloužila. Propustili mě, přestože měli nedostatek kantorů se speciální pedagogikou.

Se všemi zkušenostmi, které jste ve školství získala – máte dnes nějaké obecnější tipy, jak na pedagogy působit, aby se zbavili předsudků?

Ti staří v sobě mají zakódovaný jakýsi komunistický grif, těžko s nimi hnete. U mladých je podle mě chyba v tom, že na speciální pedagogice sice mají předměty, jako jsou základy romistiky, ale studenti prvního stupně často nemají o vývojových poruchách učení či o romské problematice ani ponětí.

Jakými argumenty jste je přesvědčovala, když jste o tom s nimi mluvila?

Argumentovat můžete pouze v konfrontaci s někým, kdo vám chce naslouchat. V opačném případě je to marnost. Když jsem studovala, nebyli Romové ještě uznáni ani jako etnická skupina. Platili za sociální skupinu tzv. obyvatel cikánského původu. Když jsem psala diplomovou práci, čerpala jsem z důvodové zprávy MPSV, která tehdy usilovala o to, aby byli Romové uznáni alespoň jako etnikum. Dokonce i mnozí romští rodiče, se kterými jsem přišla do styku, si na mě chodili stěžovat, že učím jejich romské děti počítat romsky. Předtím absolvovali zvláštní školu a už byli naočkovaní tím „nesmíte mluvit romsky!“. Takže když byly romské děti zvědavé na romštinu a já je něco naučila, šla si pak na mě paradoxně stěžovat třeba romská maminka.

Působí to jako dosti začarovaný kruh; dítě nemá šanci se pořádně naučit ani jeden jazyk a zpětně je pak hodnocené jako mentálně handicapované, protože se neumí adekvátně vyjádřit.

Ano, přesně tak. Eventuelně i rozdílná gramatika v původním jazyce může snadno způsobit nedorozumění. Už zesnulá Milena Hübschmannová někde popisuje případ dítěte, kterému dala učitelka instrukci, aby „pootevřelo dveře“. Ale protože v romštině taková gramatická figura neexistuje, dítě nevědělo, co má udělat, a dveře otevřelo dokořán. Pak je snadné je hodnotit jako slabomyslné. Romština ale třeba postrádá i střední rod: romské děti pak někdy v češtině používají zvláštní obraty. Jsou to zdánlivé maličkosti, které ovšem hrají důležitou roli.

Ministryně Valachová zavádí v současné době významná

inkluzivní opatření. Někteří Romové proti nim poměrně razantně vystupují. V čem vidíte důvod?

Máme tu skupinu Romů, kterým vyhovuje, že se jejich děti cítí bezpečněji v kolektivu ostatních romských dětí. Já tomu naprosto rozumím, ale na druhou stranu, pokud se Romové chtějí deklarovat jako národ, jako národnostní menšina, měli by si sami zabojovat o národní školství. Pokud mají požadavky na romský kolektiv, měli by usilovat o to, aby tu byly romské školy, stejně jako jsou tu třeba školy polské a podobně. Ze strany lidí, co usilují o integraci, by se pak samozřejmě vzedmula vlna odporu. Já jsem učila na romské škole Emila Ščuky, založené na etnickém principu, a skvěle to fungovalo. Vidím to jako jednu z možných variant, ta idea mi není blízká, ale nezavrhuji ji. Každopádně si děti na těchto školách mohou „romipen“ osvojit snáze.

Napadá mě, že kromě „romipen“ může sehrávat významnou roli i faktor nediskriminujícího prostředí, tedy skutečnost, že v tomto kolektivu mohou snáze získat sebejistotu, uznání, které každé dítě potřebuje.

V tom jsem s vámi naprosto zajedno.

Jak jste dodávala kuráž do života romským dětem, které jste vychovávala?

To je dobrá otázka, tohle téma jsem zpracovávala i ve své diplomové práci. Učila jsem je, aby byli hrdí na to, že jsou Romové. Snažila jsem se posilovat jejich individuální talenty, aby ukázali, v čem jsou dobří, že třeba umějí pěkně zpívat, tančit. Pak z nich byli králové diskoték. (směje se) Žádné z nich později nemělo s identitou problémy.

Četla jste knihu Terezy Boučkové Rok kohouta? Jak na Vás působila?

Četla jsem ji. Tehdy jsem se Boučkové dokonce zastala, když na ni různí lidé útočili v diskuzích. Napsala jsem jí, že pokud svým dětem skutečně dala citový vklad, pevně věřím tomu, že se k ní vrátí. Moje výchova byla založena na principu citové výchovy. I když jsme s dětmi měli problémy, na přechodnou dobu, třeba v době dospívání, kdy vůči vám, jako vůči rodičům, děti často mají výhrady, jsem vždycky spoléhala na to, že je tam hluboký citový vztah. A děti se ke mně vždycky vrátily. Chtěla jsem Terezu Boučkovou povzbudit. Odpověděla

mi, občas jsme si potom mailovaly, ale jak to s nimi nakonec dopadlo, nevím. Tou knihou jsem ale byla trochu zklamaná. Možná mě taky ovlivnil film Smradi, který se jí inspiroval. Ten hlavní vzkaz každopádně vyznívá tak, že výchova romských dětí je házení perel sviním. To mě tehdy docela naštvalo. Neříkám, že je to případ Terezy Boučkové, ale obecně bych ráda řekla, že je průšvih, když si někteří rodiče vezmou do péče děti, ze kterých jsou pak zklamaní, pokud se nevyvíjejí podle jejich představ. „Zklamání“ z dítěte je to nejhorší, co můžete dítěti ukázat. U pěstounů by se to mělo dít tím méně. Pochopím to třeba u adoptivní rodiny, ale v pěstounské rodině by se to stát nemělo. Tam by se děti měly vždy brát jako svébytné osobnosti. Já jsem například nikdy nebránila dětem – naopak jsem je k tomu ponoukala – aby vyhledaly své biologické rodiče. Téměř všechny děti to nakonec udělaly. Někteří z rodičů si se mnou dokonce dneska píší na facebooku, děkují mi, že jsem dobře vychovala jejich děti, omlouvají se mi, že se o ně nemohli sami postarat.

Člověk si na tom může uvědomit, že osudy dětí z domovů se různí, že zdaleka ne všechny jsou odebírané kvůli týrání nebo zanedbávání...

Ano, sama jsem měla holčičku, která byla sedmá v pořadí a rodiče jednoduše neměli dost prostředků. Mnohé děti jsou skutečně odebírány pouze z důvodů sociální nouze. Já jsem ale usilovala o děti, jejichž rodiče byli zbaveni rodičovských práv nebo se jich sami vzdali. Všechny děti jsem tudíž měla v tzv. opatrovnictví, což byl tehdy platný institut. Mohla jsem tedy za ně i rozhodovat. Adoptovaného jsem měla jen jednoho syna.

Jak jste to prakticky zvládali? Byli jste na to s bývalým

manželem dva. Měli jste nějakou asistenci?

Manžel byl oficiálně pěstoun, jenomže nevařil a já jsem tehdy učila v Kutné hoře. Takže jsem si vždycky předvařovala obědy. Manžel byl toho názoru, že správná matka má podávat oběd na stůl.

Ve vašem případě možná spíš na stoly...

Ano, měli jsme takový neskutečně dlouhý stůl... Byl to pro mě tenkrát velký záhul. Ale ačkoli našima rukama „prošlo“ celkem 22 dětí, neměli jsme je pochopitelně všechny najednou. Na Moravě jsem jich nechala 6, ty už byly dospělé, za druhým manželem, panem Cincibusem do Čáslavi, jsem přišla se třemi. Všichni naráz jsme se sešli jenom na svatbách a podobných oslavách, jinak je to samozřejmě prakticky nemožné. Pro mě bylo nejhorší, když už tam byla i vnoučata, na Mikuláše, na Vánoce a podobně, když si na to vzpomenu, na tyhle ty krásný hrůzy... Balit, schovávat a zamykat dárky jsem musela začít už někdy v září. (směje se)

A jak to bylo s asistencí zvenčí?

V SOS vesničce jsem měla k ruce tzv. „tetu“, pak jsme si ale s prvním manželem koupili dům, odešli jsme tam bydlet a už jsme to museli zvládat sami. V Čáslavi jsme pak měli asistenta pro našeho tělesně postiženého chlapce, který měl těžkou myopatii. Vozil ho do školy a různě nám vypomáhal. Pak ale došlo k rozkolu s druhým manželem, onemocněla jsem, přišla jsem o práci a nastalo velmi náročné období. Skončila jsem jako bezdomovkyně. Tehdy bych se bývala byla mohla obrátit na děti, ale nechtěla jsem jim zasahovat do životů. Potkala jsem Emílii (sociální pracovnice Emília Verona Horáčková, pozn. AG), která mi nabídla, že s nimi můžu bydlet. Jsem jí za to hrozně vděčná.

Na děti byste vzhledem k množství práce, kterou tu odvádíte, stejně neměla dost času.

Některé mě lákají, abych k nim šla bydlet do Prahy, ale já pracuji v místním nízkoprahovém klubu a nechce se mi tu práci opouštět. Mám velkou vnitřní radost z toho, že se nám podařilo dosáhnout toho, že máme 11 učňů a jednoho chlapce na střední škole. To se, myslím, podaří v nízkoprahových klubech málokde. Máme výbornou spolupráci se školou a s ředitelem, funguje tam doučování.

Předpokládám, že klub nevyužívají jenom romské děti?

Samozřejmě že ne. Já už pracuji jen na půl úvazku, protože jinak bych to pracovně nezvládla, ale pořád mi to leží na srdci a nechce se mi odtamtud odejít. Jsem moc vděčná charitě, že mě v mých jednašedesáti letech přijala do práce jako sociální pracovníci.

RESPEKTOVÁNÍ MEZINÁRODNÍHO DNE ROMŮ JE VÍTĚZSTVÍM JEJICH NEZDOLNÉHO DUCHA

Autor: Karel Holomek, 2001. Foto: Chad Evans Wyatt © Chad Evans Wyatt

Romové, za první republiky i v pozdějším Československu „Cikáni“, byli v tehdejší společnosti prvkem silně nežádoucím. Přitom masarykovská demokracie byla jednou z nejvýše hodnocených demokracií v Evropě. Stačí vzpomenout na Zákon o cikánském zlořádu, který československý parlament vydal v roce 1927 a který podepsal prezident Masaryk. Bohužel nevíme nic bližšího o tom, zda to udělal bez protestů nebo snad alespoň s nechutí. Víme jen, že se ještě za dob Rakousko-Uherska zastal z rituální vraždy obviněného židovského mladíka Leopolda Hilsnera a existenci takových židovských rituálů označil za nesmysl.

Masaryk byl dříve říšským poslancem a vysokoškolským profesorem a zažil i dost nepříjemné období, kdy proti němu protestovala značná část studentů. Dost možná, že v době podpisu Zákona o cikánském zlořádu

si Masaryk vzpomněl na krušné časy, které zažil v době hilsneriády a neměl chuť si znovu prožít něco podobného kvůli „Cikánům“. To jsou ovšem jenom naše spekulace – jistě zůstává, že byl Masaryk osobností

jistě statečnou a lidumilnou.

Je známo, že se se svým vztahem k Židům dosti těžce vyrovnával, a přece neváhal ani vteřinu vyslovit svůj názor vědce a rozumně uvažujícího člověka. Totéž mohl učinit

vůči „Cikánům“ a není pochyb o tom, že je za lidské bytosti považoval. Ale trpká zkušenost z období hilsneriády zřejmě převážila.

Osud „cikánského“ národa na území předválečného Československa vyústil v tragédii. Genocida 7.000 lidí během 2. světové války na území protektorátu Čechy a Morava byla jistou částí společnosti dokonce vítána s povděkem. U této části společnosti nedošlo po válce k „prozření“ ve formě pocitu zahanbení. Přitom nenávisť vůči Němcům zůstávala u většinové společnosti přítomná následujících sedm dekad, v průběhu doby už nesmyslná a nespravedlivá. Romové a jejich genocida však jejím důvodem nebyli.

OBĚTI, KTERÉ SE NEHODILY

Komunistická nomenklatura, která se hlásila k míru a lidumilnosti, o obětech „Cikánů“ a Židů mlčela. K romským obětím holocaustu se nikdy oficiálně nevyjádřila a tento postoj jí vydržel do konce roku 1989. S dosídlováním Sudet a městských průmyslových oblastí se soužití majority s Romy spíše zhoršovalo. Romové sem byli doplňováni hlavně z osad na východním Slovensku a proces integrace je teprve čekal; vznikala řada problematických situací.

Pokusme se na ně podívat nezaujatým pohledem. Celou dlouhou dobu po staletí trvajících

pobytu „Cikánů“ ve společenstvích Evropy si uchovávali rysy a způsoby svého života a chování, které jim pomáhaly přežít. Žili odděleně, na okraji společnosti a právě kvůli své vyčleněnosti si také do značné míry uchovávali svůj jazyk. Ten byl jejich největší zbraní vůči okolní nevraživosti. Soudržnost a přísná vnitřní morálka udržovaly komunitu v dobré kondici.

Lze pochopit, že „cizí“ principy se dostávaly do rozporu s chápáním majoritní společnosti a nebyly přijímány. Rozpor byl nevyhnutelným odrazem situace odděleného života dvou skupin, „cikánské“ menšiny a většinového obyvatelstva. Ale spolu s válkou a poválečným obdobím se vše mělo a mohlo zásadně změnit.

ROMSKÉ OBROZENÍ VE SVĚTĚ

Rozdílný přístup vůči Romům v poválečných svobodně se rozvíjejících společenstvích a komunistických státech je příznačný. Tento rozdíl mezi Romy „tam a tady“ je patrný dodnes.

Romové ve svobodné Evropě se od těch našich liší sebevědomím i pocitem odpovědnosti za vlastní život. Během celého poválečného období usilovali o emancipaci a její veřejné respektování. Vznik Romské mezinárodní unie – Romani Union – v 70. letech minulého století a známý mezinárodní sjezd Unie

v roce 1971 v Londýně svědčí stejně jako okolnost, že Romové zde byli prohlášeni za svébytnou národnostní menšinu, lépe než cokoliv jiného o rozdílném způsobu náhledů na řešení problematiky (nejen romských) menšin.

Na sjezdu bylo mimo jiné ustaveno, že se 8. duben stane Mezinárodním dnem Romů. Sjezdu se zúčastnily přední osobnosti z řad československých Romů, myšlenky, které se na Sjezdu zrodily, už se však v tehdejší ČSSR nestačily uplatnit. Svaz Cikánů-Romů (SCR) byl v roce 1971 zrušen.

Romové byli nadále označováni za „občany cikánského původu“. Přípomínka Mezinárodního dne Romů se stala zapovězenou a dalších 30 let čekala na své vzkříšení. Až do sametové revoluce trvalo, než se tehdejší Romové rozpomněli na možnost obnovení MDR.

ASIMILACE MÍSTO EMANCIPACE

Do zdejší společnosti se začleňovali celkem bez problémů. Dostávali pracovní příležitosti v železárnách, hutích, ve stavebnictví i strojírenských fabrikách, stejně vysoké platy i byty jako ostatní.

To vše bylo součástí komunistické asimilační politiky vůči Romům, tehdy ještě „Cikánům“. Stejná politika byla však uplatňována i vůči romským dětem ve školách. Ty byly dokonce trestány za to, když mezi sebou mluvily romsky. Přirozeným důsledkem bylo, že zapomínaly svůj jazyk. Ten se zpočátku udržoval jen u jejich rodičů, po jejich smrti pak pomalu zanikal, pokud se v rodinách romština aktivně nepoužívala. Romové však mezi většinovým obyvatelstvem zapomínali na své předky i na pravidla svého způsobu života, která jim v minulosti pomáhala přežít. Teď už je nepotřebovali.

Faktem je, že komunisté nepřipouštěli jakékoliv veřejné

Ustavující sjezd SCR se uskutečnil 29. 8. 1969 v Brně, kde sídlil jeho ústřední výbor. Za předsedu SCR byl zvolen Ing. Miroslav Holomek. Fotografie z jednání SCR, 1969–1973. © Muzeum romské kultury

nepřátelské postoje vůči komukoliv a ostrážitost Romů vůči většinové společnosti se pomalu vytrácela. Nebyl to ovšem proces integrace v pravém slova smyslu, byla to skutečná asimilace pod heslem „nejlepší Rom – žádný Rom“. Tuto ošidnou a mylnou představu zastávali i někteří romští předáci a intelektuálové.

Tento stav přetrvával až do roku 1968, kdy se v ovzduší „Pražského jara“ vzednul duch svobody provázený též snahou o emancipaci Romů, ovšem pouze v podmínkách a limitech, které tehdejší totalitní společnost umožňovala. K prvním pokusům docházelo v rámci takzvané Národní fronty, která v sobě sdružovala všechny nestátní instituce (tj. např. zahrádkáře, holubáře, národnostní menšiny, spolky turistů atp. Mezi ně patřil i Svaz Cikánů-Romů, na Slovensku Zvaz Cigánov-Rómov).

Romští předáci, kteří byli součástí komunistické nomenklatury a nemohli „překročit svůj stín“, si tehdy představovali model emancipace Romů jako jakési kulturní autonomie, v žádném případě však jako emancipace národa. Přesto v rámci možností prosazovali alespoň obrodu romského jazyka, kultury, historie a památky na předky. V rámci

někdejšího Svazu vznikly také zárodky Muzea romské kultury, které značně přispěly k jeho skutečnému vzniku po sametové revoluci. Od roku 1968 skončilo tvrdé prosazování asimilační politiky a pro Romy se objevovalo čím dál více možností etnoemancipace. Romský žák však v české škole dosud zdaleka nebyl „doma“.

Mám-li to shrnout, zhruba 55 let poválečného období znamenalo pro české a slovenské Romy významné a dlouhodobé přerušení etnoemancipačního procesu nastartovaného před druhou světovou válkou. Právě v tomto období přišli Romové o to nejpodstatnější, čím byli vybaveni v zájmu toho, aby mohli žít svobodným, svrchovaným a autonomním způsobem života.

DĚICTVÍ MINULOSTI

U části společnosti dnes znovu ožívá nostalgie po starých časech. Často slyšíme, že tenkrát prý bylo lépe. Dilema mezi svobodným rozvojem ducha je v konfrontaci s existenčními potížemi pro mnoho lidí neřešitelné. Chleba zaručí přežití, byť v porobě, ale pouze svoboda pozvedne národ ke smyslu života a jeho naplnění.

Životodárná síla Romů jako národa však, doufejme, nebyla pohřbena navždy. Dřímá i v Romech

z postkomunistických zemí a má dobrý základ v romské reprezentaci také v těch evropských v zemích, které nebyly součástí sovětského bloku.

Tradice Mezinárodního dne Romů, která se posléze prosadila a je dnes dodržována napříč celou Evropou, je vítězstvím nezlomného ducha Romů a zárukou, že Romové jsou tu, že stále žijí a usilují o své místo na slunci mezi ostatními.

Jen pomalu se prosazuje vědomí, že i Romové jsou přínosem pro společnost, a to nejen kulturně, ale i tím, že po dlouhá léta poválečného vývoje v evropských společenstvích nastavovali zrcadlo kvality demokracií i jejich humánního postoje. To je ostatně naléhavým tématem současnosti v celém světě.

Dřevěná tabule zakazující vstup Romů a tuláků do obce, Československo, 30. léta 20. století. Autor: neznámý. © Muzeum romské kultury

Práce s lidmi se prolíná prakticky celým životem zdravotní sestry Anny Horváthové. Na oční klinice jedné z největších fakultních nemocnic pracuje již osmadvacet let, téměř od počátku coby sálová sestra. Kdo ji zde potká, ať jako pacient se zeleným zákalem, nebo dokonce s onkologickým onemocněním oka, ví, že jde především o velmi empatickou a pozitivní ženu, která vlídným slovem a úsměvem rozhodně nešetří.

POTKÁVÁM SE S OBAVOU I BOLESTÍ. SVOU PRÁCI BERU JAKO POSLÁNÍ

Autor: Rena Horvátová, Foto: Jana Platířová

Osmáctřicetiletá Anna si už od páté třídy byla jistá, že se chce stát zdravotnicí. O jiném povolání nechtěla vůbec slyšet. Příklad z rodiny neměla, musela si za tím jít sama. Rodiče ji tenkrát v jejím rozhodnutí nepodporovali, ale ani od něj nijak neodrazovali. Viděli ji spíš jako kuchařku než někoho, kdo bude pomáhat pacientům v jejich těžkých chvílích. Maminka ji začala podporovat, až v okamžiku, kdy se jako jediná z rodiny dostala na střední

školu. „Učivo mě bavilo, nebylo těžké, horší to bylo s povinnou praxí,“ rozpovídá se a v okamžiku sraští čelo. „Chodilo se na internu nebo na LDNku, kde leží dlouhodobě nemocní pacienti, kteří se většinou už do běžného života nevrátí. Člověk, který tam chce pracovat, musí počítat s hodně tvrdou realitou, pacienty umýváte, krmíte, měníte jim pleny. Nejhorší je však setkání s umíráním a lidskou bezmocí, na to vás na žádné škole nepřipraví.“ I přesto se po studiu

chtěla uplatnit jako pečovatelka v domě seniorů.

Začínala jako sestra klasického třísměnného provozu, ale po rodičovské dovolené už nebyla kvůli synovi tak časově flexibilní. Když se jí naskytla možnost práce sálové sestry na stejném oddělení, neváhala ani vteřinu. „My sestry se musíme neustále vzdělávat, jezdíme na semináře, učíme se nové postupy a každých deset let si obnovujeme osvědčení o způsobilosti práce zdravotní

sestry. Když si to tak vezmete, dnes je obrovský trend vykonávat operace očí ambulantně, oproti dřívějšímu je to až neuvěřitelné, kam se nové metody a technologie posunuly. Dříve u nás na lůžkovém oddělení pacient ležel po operaci šedým zákalem i čtyři týdny, dnes mohou jít domů hodinu po operaci a výsledek zákroku je víc jak uspokojivý,“ vysvětluje Anna. Klade si otázku, proč si tak málo Romů nechává vyšetřit zrak. Sama ze svého okolí ví, že Romové mají časté problémy s očima a vysvětlení se nabízí patrně z obavy eventuální nemoci, studu nebo z možných předsudků ze strany lékařského personálu. „U nás tento problém v žádném případě není, nestalo se mi, že bych pocítila předsudky lékaře k pacientovi jiné barvy kůže,“ ujišťuje.

Dostáváme se tak i k jejím zkušenostem s předsudky vůči její národnosti: „Mou prací je připravit pacienty na operační výkon, kontroluju předoperační vyšetření a hlavně se nervózní pacienty snažím uklidnit a dostat do pohody. Zpočátku jsou trochu vyděšení, když

vidí tmavého člověka, ale pro ně je v tu chvíli před operací nejdůležitější, abych se k nim chovala hezky, mile, působila vstřícně a byla usměvavá. A dost často se mě pak ptají, z jaké země pocházím.

Když jim odpoví, že je Žižkova a ke všemu Romka, dostane se jí prý pokaždé stejné odpovědi: „Většinou řeknou, že to nevadí, protože jsem šikovná. Přitom mé romství se šikovností absolutně nesouvisí,“ myslí si sympatická sestřička, která si s tím neláme hlavu a snaží se být pokaždé příjemná a vlídná. „Oni vlastně vůbec neočekávají, že tuto profesi bude vykonávat Romka.“

Se svými kolegy za ta léta nemá žádný problém. Nerada však vzpomíná na své první přijetí staniční sestrou, která ji už ode dveří a s kamennou tváří upozornila, že doufá, že se nehodlá „flinkat“ a bude chodit do práce pravidelně. Když odcházela do penze, tak i ona uznala, že je zdravotnicí přímo příkladnou.

Za svou osmadvacetiletou praxi na oční klinice viděla Anna opravdu ledascos, od zákalu, až po nádorové

onemocnění oka u dětí. Proto když jí skončí služba, přepne na osobní život a na práci se snaží nemyslet. Jejím relaxem se stane tanec a hudba. Protože jak sama tvrdí, hudba a lidský hlas léčí.

Na Mezinárodní den Romů se na fotografické výstavě v Evropském parlamentu v Bruselu Anna stane jednou z 10 tváří – „hrdinů všedního dne“. Bude tak reprezentovat Romy z České republiky.

ANDRE BUŤI DIKHAV DAR THE O DUKHA. MIRI BUŤI DIKHAV SAR O DROM KIJO MANUŠA

E Rena Horvátová

E buŭi le manuŕenca kerel e Anna Horvátov calo dŕivipen. Pre jakhengeri klinika andre jekh nekbareder fakultno ťpitaŕa kerel buŭi imar biťtheochto berť. Kerel buŭi sar salovo sestriĭka. Ko la prindarel, ĭi o pacientes, so les hin ťeleno zakalos, abo kas hin onkologicko nasvalipen andre jakh, dŕanel, hoj hiŕi igen empaticko the pozitivno, laĭhejileskeri dŕuvŕi, savi dŕanel te phenel laĭho lav the upral pre manuŕende asal.

Sarandathe ochto berťengeri Anna imar sar phirelas andre pandŕto trijeda dŕanelas, hoj kamel te avel zdravotno

sestriĭka. Pal aver buŭi nakamelas mek ĭa te ťunel. Andre femelija ŕiko ajsi buŭi nakerelas, ta kampelas lake pal peskero suno, te dŕal peskere dromeha. E daj the o dad, lake upre ŕiĭ naphenenas. Kamenas, feder te sikhŕol avri sar kucharka, u na, sar vareko, ko dela o vast nasvale manuŕenge. E daj pať late chudŕa te terdŕl akor, sar has perťi andre famelija, savi chudŕa te phirel pre maťkarutŕi ťkola. „O sikhŕuvipen mange has pre dzeka, nahas pharo, goreder has e praksija, pre savi amenge kampelas te phirel,“ chudel te vakerele u maj lake o ĭekat scirdlo. „Phirahas pre interna, abo andre LDenka, kaj paťlon fejs nasvale manuťa, save imar nasastŕon avri. Manuť, savo odoj kamel te kerel buŭi, musaj te rachinel, hoj e realita hiŕi but zorali. Le manuŕen na ĭa moren, den len te chal, thoven tel lende o ŕuŕe pochatana. Nekhphareder hin, te dikhen, sar manuť merel, u tumen naťťi ŕiĭ kerel,

oda tumen andre ťkola ŕiko nasikhavela,“ The avka kamelas pal e ťkola te dŕal sar peĭovatelka andro kher vať o seniora.

Chudŕa te kerel sar zdravotno sestriĭka pro trin smeni, no sar lake ulŕila o ĭhavoro, ta imar avka naťťi kerelas. Te dikhŕa, hoj ťaj kerel sar salovo sestriĭka pre oda isto than, ta nauŕerelas pre ŕisoste. „ Amen o sestriĭki sikhŕuvas furt, phiras pro seminara, sikhavas amen neve dŕaŕibena u sako deť berť amenge kempel te kerel neve ŕila, hoj sam kompetentna te kerel e buŭi sar zdravotno sestriĭki. Te upre dikhena, ta ada dŕives hin baro trendos, hoj o operaciji pro jakha pen keren ambulatnones, oleske bi varekana mek napaťahas, kaj pen dochudle neve metodi the e technologija. Varekana ke amende manuť, le ťeleno zakaloha paťŕolas the jekh ĭhon, ada dŕives ťaj dŕan khere tel jekh ora, the e operacija hiŕi miťtes kerdi,“ phenel e Anna. Phuĭel, soske o Roma naphiren ko doktora, the nabajinen pal o jakha. Miťtes dŕanel hoj but Roma hine nasvale pro jakha. Ko dŕanel ĭi daran le

doktorendar, ladŕan pen, abo daran, hoj pre lende pre klinika nadikhena laĭches. „ Ke amende ŕiĭ ajsi nane, nadikhŕom, hoj o doktora bi nakamenas le manuŕen avra cipaha,“ phenel.

Akana ťaj phuĭav, ĭi lake vareko andre buŭi phenda, hoj hiŕi aver, abo ĭi pre late vareko nadikhelas purane moreseha (pŕedsudek), vaťoda hoj la hin aver nacija: „Mange kempel le pacien ten te kisitin el pre operacija, dikhav pre lengere ŕila le doktorendar anglal e operacija, u angluno hin, hoj nakamav te hine nervozna. Sar dikhen kale manuťes, ta ĭeporo daran, no me pal oda nabajinav, dav len paŭiv, asav pre lende. Palis mandar phuĭen, khatar savi them som.“ Te lenge phenel, hoj beťel pro ŕiĭkovos u hiŕi Romŕi, phenen lake pale the pale: „Oda jekh, bo keren laĭhi buŭi. O romipen nane angluno te kerav laĭhi buŭi,“ dumunel simpaticko sestriĭka, savi kajse lava ĭhivel pal o ťero,

u dureder hiŕi pro manuťa laĭhi. „ Jon nauŕaren, hoj ajsi buŭi ťaj kerel romaŕi dŕuvŕi.“

Peskere kolegenca len nane ŕisavo problemos. But nakamel te leperel, sar chudŕa te phirel andre buŭi the avŕa ke staŕiĭno sestra, savi lake phenda, hoj latar uŕarel laĭhi buŭi, na hoj lake dŕana o vasta palal, the hoj phirela andre buŭi sar kempel. Sar dŕalas e staŕiĭno sestra andro duchodos, ta palis phenda la Annake, hoj hiŕi igen laĭhi zdravotno sestriĭka. Andre peskeri biťtheochtoberťengeri praksija dikhŕa e Anna but, le zakalostar, dŕi po nadoris andre ĭhavorikane jakha. Vaťoda, sar dŕal khere andal e buŭi, pal e buŭi naduminel. Lakero relaxsis hin o kheliben the o baťaviben. Bo sar korkori phenel, o baťaviben the manuŕengero hangos sastarel avri.

ROMSKÉ AUTORKY PŘEJÍ ROMŮM

Autor: Renata Berkyová, Foto: Lukáš Houdek

Slunce zapadá už ráno. Tak zní název sborníku čtyř próz od čtyř romských žen, které se zapsaly do povědomí čtenářů již dříve v různých periodikách či vydáním vlastní knížky. Jejich poslední vydaná díla v uvedeném sborníku však nestojí samostatně, ale spolu s ostatními vytváří symbiózu, byť na první pohled možná přehlédnutelnou, která ilustruje čím dál více profilující se ženskou romskou prózu. Každé z děl se věnuje jinému tématu, od vzpomínek na školní léta, babičku a tvrdý život v osadě až po trpkou samotu sociální pracovníce. Všechny však spojuje ženská hlavní postava a její nelehký úděl, mnohdy čtenář vidí zblízka násilí a utrpení, kterému musí čelit. Autorky se nevracejí ke svým vzpomínkám s nostalgií, ale se zřetelným odstupem a zcela realisticky. Tato antologie představuje ženskou romskou prózu, která je autorská, sebevědomá a přímočará a která se na poli romské literatury stává čím dál více většinou.

V krátkých medailonech vám představujeme každou autorku ze zmíněného sborníku spolu s přáním, které mají pro Romy k jejich mezinárodnímu dni.

EVA DANIŠOVÁ

Eva žije v České Třebové, ale její rodina, stejně jako spousta jiných, je původem ze Slovenska. V roce 2004 absolvovala na Evangelické akademii v Praze dálkové studium Střední sociálně právní školy. V té době začala spolupracovat s různými romskými periodiky, proto již několik let překládá do romštiny pro měsíčník Romano Vodí. Postupně se stala jednou z předních romských překladatelek do romštiny. K publikování své vlastní

tvorby ji dovedla účast v literární soutěži pro romsky píšící autory „Cena Mileny Hübschmannové“ v roce 2007. Povídka – Pal miro papus / O mém dědečkovi – byla následně otištěna romistickým sborníkem Romano džaniben a vzbudila zájem o její další tvorbu. „Už odmalička jsem měla knížky moc ráda. Ve školce, kam jsem chodila, nám četla paní učitelka české pohádky. A doma jsme měli gramofon, na něm mi dědeček pouštěl gádžovské pohádky na desce. Nejvíc Karkulku,“ říká o svém

ROMANE AUTORKI MANGEN LE ROMENGE

E Renata Berkyová

O kham zadžal imar tosarla. Avka vičinen o sborníkos, kaj hin štar prozi romane manušendar, save irinenasimar sigeder andro periodika, abo lenge dine avri lengeri gendi. So akana o autorki irinde andro sborníkos (Slunce zapadá už ráno) hine teksti, save hine andre simbioza, savi sikhavel, hoj romane džuvlija kamen te irinel lachi proza. Andre sako proza hin aver tematos, či o leperiben pal o berša, kana phirenas andre škola, abo pal e baba the pharo dživipen pro romano gav, abo pal naložalo dživipen, savo hin la džuvlija, savi kerel socialno buči. Andro teksti hin jekh baro tematos, džuvlija, the lengero pharo dživipen. O autorki nairinen la nostalgijaha, leperen čačo dživipen the lengere teksti hine realisticka. Kadi

antologija sikhavel džuvlijengeri romaňi proza, savi hiňi autorsko, zoraľa vođakeri the čačikaňi, the savi andre romaňi literatura hin buter the buter.

Andro charne medajlonki tumenge phenaha pal sako jekh romaňi autorka khatar o sborníkos, u lengere lava kijo Maškarthemutno romano dives.

E EVA DANIŠOVÁ

E Eva Danišová dživel andro foros Česká Třebová, lakeri famelija avka sar aver hiňi khatar e Slovensko. Andro berš 2004kerđa Maškarutňi socialnoškola pre Evangelicko akademija Prahate. Akor chudľa te kerel andro romane periodika, vašoda imar buter berša thovel o teksta andre romaňi čhib vaš o Romano vođi. Beršenca latar hin angluňi džuvli, savi prethovel andre romaňi čhib. Chudľa te irinel, sar has

e suťaža predal o manuša, so irinen romanes – Literarno cena Mileny Hübschmannové, andro berš 2007. E paramisi Pal miro papus /O mém dědečkovi – palis dine avri andro sborníkos Romano džaniben u kamenas latar, te irinel dureder. „Imar ciknorestar kamavas o gende. Andre škola amenge e učitelka genelas gadžikane paramisa. Khere amen has o gramofonos, u upre mange o papus mukhelas gadžikane paramisa, nekbuter e Karkulka,“ phenel pal o irišagos andro vakeriben vaš o Romano džaniben.E autorka nairinel le sentimentoha the avka, hoj but irinel pal o dživipen andre famelija, avka sar but aver romane autora. Pro jilo lake hin socialne temata, bo šaj lel e godi socialno buťatar, savi kerelas buter sar deš berš. Andro agorutno tekstos Mít někoho svého, savo hin andro sborníkos Slunce zapadá už ráno, irinel pal e

psaní v rozhovoru pro Romano džaniben. Tvorba Evy Danišové neskouzává k sentimentu, ačkoliv často vypráví o rodinných událostech a vzpomínkách na ně, které jsou pro romské autory velice příznačné. Blízka jsou jí také sociální témata, přičemž čerpá ze své více než čtyřicetileté praxe sociální pracovníce. Ve své poslední publikované povídce Mít někoho svého uveřejněné ve sborníku Slunce zapadá už ráno popisuje život rozvedené sociální pracovníce působící v dětském domově, kterou s romským světem spojuje holčička Aranka. Nyní pracuje na příběhu, jenž bude opět sociálně zaměřený a, jak sama říká, částečně autobiografický. Ukázku z připravovaného textu přednesla v březnu letošního roku v Knihovně Václava Havla.

Přání Evy Danišové k MDR

„Romům přeji, aby si uvědomili svou identitu, byli na ni hrdí a nestyděli se za své kořeny. Dále jim přeji, aby dobře sledovali politické dění a nenechali se nachytat na sliby, které nejsou reálné. Je škoda, že romští kandidáti nemají

podporu většiny Romů, a tak bychom měli volit tak, aby platily zákony, které nedovolí další prohlubování chudoby a budou potlačovat jakýkoliv extremismus. Všem Romům nejen v ČR přeji hodně štěstí, lásky a spokojenosti. Mi del o Del.“

IVETA KOKYOVÁ

Iveta se narodila v Hořicích, žije v Hradci Králové. V roce 1989 se vyučila strojní mechanikou, tuto profesi pak několik let vykonávala, později pracovala jako uklízečka nebo

andro bareder čoripen, u džana mujal o ekstremismos. Savore Romenge na ča andro ČR mangav but bacht, kamiben, lachi kedva....Mi del o Del.“

E IVETA KOKYOVÁ

E Iveta Kokyová uliľa Hořicate, dživel andro Hradec Králové. Andro berš 1989 sikhliľa avri strojno mechaňička, palis kaja buči kerelas, andre aver buči pratinelas, či tiš paťarelas o tovaris sar e balička. Paš terenno socialno buči phirelas andre škola pre Evangelicko akademija Prahate. Akor tiš kerelaseksterno buči andre internetovo televizija Romea TV sar moderatorka the reporterka, u tiš kerelas lektorka pal e romaňi čhib. Lakeri učitelka e Hana Syslová pre Akademija la mangelas, te irinel andro duj čhiba, gadžikanes the romanes, akor chudľa te irinel. Andro lakere teksti šaj genas pal lakero čhavorikano dživipen, pal e

balička. Při práci terénní pracovníce dálkově vystudovala sociální práci na Evangelické akademii v Praze. V tu dobu také externě pracovala v romské internetové televizi Romea TV jako moderátorka a reportérka. Působila také jako lektorka romského jazyka. K povídkové tvorbě v dvoujazyčné verzi, tedy k psaní v romštině a češtině, ji až při studiu přivedla romistka Hana Syslová. Ve své tvorbě čerpá především ze svého dětství, z příběhů o rodině a autentických zážitků. Ke psaní pohádek, ze kterých dvě vyšly pod hlavičkou nakladatelství Kher, říká: „Mám tři děti a odmalička jsem jim vyprávěla pohádky, které jsem si právě vymýšlela. Když jsem je třeba brala na nějaký pochod, třeba O Žižkův štít, který se konal v Hořicích, tak jsme šly třeba dvacet kilometrů a abych udržela jejich pozornost a došly jsme do cíle, tak jsem jim vyprávěla pohádky. Chtěly vědět jak to skončí, takže musely jít za mnou...“ Nyní si Iveta užívá roli starostlivé a veselé babičky, přičemž ve volném čase připravuje knihu, o které nám zatím nechce

famelija, the lakere autenticka ačhibena. O paramisa predal o čhavore, duj lendar dine avri andro Kher, phenel: „Hin man trin čhavore the ciknorestar lenge vakeravas o paramisa, save mange avenas pre godi. Te lenca phiravas pre bareder droma (pochod), šaj phenav pal o Žižkův štít, savo has Hořicate, džahas buter sarbiš kilometri. Te kamavas, te avas pro agor, vakeravas lenge o paramisa. Kamenas te džanel, sar e paramisi doperela, ta džanas pal mande...“ Akana e Iveta hiňi lošali baba, u sar la hin časos, te irinel nevi gendi, pal savi amenge nakamel mek nič te phenel. Lakere teksti arakhena andre sbirka Otcův duch (nakl. Kher), andro žurnalis Romano vođi the andro sborníkos, pal savo irinas Slunce zapadá už ráno. The adaj leperel e famelija, nekbuter la baba.

Kijo Maškarthemutno romano

nic prozradit. Publikovala ve sbírce pohádek Otcův Duch (nakl. Kher), v časopise Romano Vodí a naposledy ve sborníku romské ženské prózy Slunce zapadá už ráno. I zde se věnuje vzpomínkám na svou rodinu, zejména na svéráznou babičku.

Přání Yvety Kokyové k MDR

„Přeji všem Romům na světě, aby nikdy nedopustili, aby se z jejich života vytratila úcta (paťiv) a respekt k člověku. Když to dopustí, znamená to, že se dobrovolně vzdali svého romství (romipen).“

IRENA ELIÁŠOVÁ

Irena Eliášová se narodila v roce 1953 v romské osadě v obci Nová Dedina na jihozápadním Slovensku. Do svých deseti let žila v osadě, pak se rodina přestěhovala do Čech. V Liberci žila 30 let, pracovala jako dělnice, nyní je v důchodu a žije v Mimoni. Ve své bohaté tvorbě Eliášová čerpá z příběhů lidí ve svém okolí, skrz ně se snaží o změnu názorů a postojů majority vůči Romům. Kromě toho je autorkou

řady krátkých tragikomických povídek, jejichž cílem je především čtenáře pobavit. Ke svým počátkům literární tvorby v pořadu O Roma vakeren říká: „Já jsem už jako malá holka doma psala říkanky a básničky, a pak jsem

ještě za svobodna psala povídky, různé básničky. V patnácti letech jsem dokonce napsala na základní škole hru, která se hrála, když jsme vycházeli devátou třídu, pořád jsem se snažila o psaní. Vdala jsem se, přišla rodina, přišly děti... a teď konečně, když jsou děti samostatné, je více času, a tak

jsem se do toho pustila.“ Irena Eliášová je velice činorodá autorka. V roce 2008 vyšla její první knížka Naše osada s podtitulem Smutné, veselé i tajemné příběhy Romů, přičemž její úryvek získal již rok předtím ocenění Obcí spisovatelů. Nakladatelství Kher vydalo v roce 2013 její novelu Listopad jako e-knihu, která je volně ke stažení. Příběh, který překračuje určitá romská tabu, vypráví o prostitutce Lili ze severu Čech. Za zmínku také stojí její čerstvě vydaná knížka pohádek Chci se vrátit do pohádky (Krajská vědecká knihovna v Liberci), ve které se znovu vrací k osvědčenému dětskému publiku. Vtipné ilustrace vytvořil Marek Štěpán. V současnosti se překládá z romštiny její nejnovější dílo Oheň přestal plápolat.

Přání Ireny Eliášové k MDR

„Všem Romům přeji hodně zdraví a také, aby přestali dávat vinu za svoje nezdary „gádžům“. Nejdřív musíme začít u sebe. Pokud se budeme snažit něco dokázat, musí to vycházet z nás samotných, jen tak se vše zdaří. Hodně štěstí všem.

JANA HEJKRLÍKOVÁ

Jana Hejkrliková se narodila v roce 1959 v Toužimi. Její předci pochází z Orlova, která se nachází u hranic východního Slovenska s Polskem a Ukrajinou. V dospělosti dálkově vystudovala sociálně-právní střední školu – Evangelickou akademii v Praze, poté studovala romistiku na Filozofické fakultě UK. Několik let působila jako sociální pracovníce a romská poradkyně v Příbrami. Věnuje se malování a hudbě, kterou rovněž vyučuje. Jana Hejkrliková zpodobňuje ve svých povídkách zejména svět dětství, jež prožila na malém českém městě. Sepisovat rodinné příběhy a svoje zážitky z dětství začala na popud manžela Zdenka, k jejich veřejnému publikování ji přesvědčila Milena Hübschmannová. „Přišlo mi líto, že dnešní mladí Romové už nepoznají naše staré tradice, moudrost a krásu romaňi paťiv, která se z dnešního světa nezadržitelně vytrácí,“ říká také o své motivaci ke psaní. Svě příběhy mnohdy staví na fenoménech doby, jež tehdejšími lidem přinášely dnes

už téměř nepochopitelné radosti a ovšem i strasti. Ze střípků drobných epizod se postupně vynořuje obraz mládí první generace Romů narozených v Čechách, jejichž rodiče přišli po válce ze Slovenska. V roce

2006 získala Literární cenu Mileny Hübschmannové, udílenou romsky píšícím autorům, a to za povídku Bachtalo dives / Šťastný den. Její próza byla zařazena do Čalo vodi / Sytá duše, antologie děl romských prozaiků žijících v ČR. V současnosti dokončuje knihu věnovanou svému

zesnulému manželovi. Vzpomínky kamarádů na společné zážitky i střípky ze společného života budou ilustrovat humorné obrázky. Pokřtěna by měla být na country-folkovém festivalu Příbramský huntík, který zakládala společně s manželem a již dvacet let organizuje.

Jana Hejkrliková

K Mezinárodnímu dni Romů:

„Ke všem již zaznělým přáním přeji Romům, aby si vážili sami sebe a nenechali si vsugerovat od kohokoli, že jsou občané druhé kategorie. But bacht the sastipen!“

S použitím materiálů z <http://www.romea.cz/cz/zpravy/medailon-irena-eliasova>, http://www.kher.cz/autori_text.php?id=7 a <http://www.romea.cz/cz/zpravy/medailon-jana-hejkrlikova>.

díves phenel:

„Mangav savore Romenge pre luma, te šoha nabisteren e paťiv the o rešpektos ko aver manuš. Te kada bisterena, našavena o romipen.“

E IRENA ELIÁŠOVÁ

E Irena Eliášová ulífa andro berš 1953 andro romano gav Nová Dědina pre Slovensko. Dži deš berš dživelas andro gav, palis lakeri famelija avla pro Čechi. Andro Libercis dživelas tranda berš, kerelas buti sar delnička, akana hiňi andro duchodos the dživel Mimoňate. E Irena Eliášová irinel but teksti, andre savedikhel o dživipen pašal peste, irinel palal the kamel, mi o manuša khatar e majorita, nadikhnen pro Roma ča namišto. Paš oda hiňiautorka andro but charneder teksti, paramisa, save hine pherasune. Pal oda, sar chudla te irinel e literatura andre

relacija O Roma vakeren phenel: „Me imar sar cikňi čhajori khere irinavas e poezija, palis sar terňi čhaj irinavas o paramisa, poezija. Sar mange has dešthepandž berš, pre zakladno škola irindom aktos, savo bavinahas, sar džahas avri e eňato trjedatar, furt kamavas te irinel. Gejľom romeste, has man e famelija, o čhavore.. no u akana, te hine o čhave bare, hin man buter časos, ta chudľom pale te irinel.“E Irena Eliášová hiňi but aktivno autorka. Andro berš 2008 gejľa avri lakeri perši gendí Amaro gav – Pharejileskere, pherasune the daravkerde paramisa pal o Roma, jekh koter ala gendatar chudľa jekh berš anglal cena le jekhetaňibnastar Obec spisovatelů. O Kher diňa andro berš 2013 avri lakeri novela Novembris sar elektronicko gendí, savi tumenge šaj cirden tele. Vakeriben, savo vakerel pal oda, pal soste o Roma but duma naden, pal e prostitutka khatar uprune

Čechi. Tiš šaj phenas pal lakeri nevi buti – paramisa predal o čhavore Kamav te džal pale andre paramisi (Krajská vědecká knihovna v Liberci), kaj džal pale pal o čhavore, predal save imar irinelas. O ilustraciji andre gendí kerďa o Marek Štěpán, savo kerel andro žurnalis Kereka. Andre ala dives pes prethovel andre čechiko duma lakeri nevo romanos E jag imar na labol.

Kijo Maškarthemutno Romengero dives phenel:

„Savore Romenge mangav but sastipen, the tiš, te na rakinen ča pro gadže vaš peskero nalačo dživipen. Anglal kampil te dikhel, so keras amen korkore. Te kamaha vareso te sikhavel, u te džal dureder, kampil amenge oda te kerel, ča avka šaj avel bachtalipen. But bacht savorenge.

E JANA HEJKRLÍKOVÁ

E Jana Hejkrliková ulífa andro berš 1959 Toužimate. Lakere papi hine khatar o gav Orlova, savi hiňi pre východno Slovensko paš e Polsko the e Ukrajina. Sar kerelas imar buti, ta phirelas andre škola pre Evangelicko akademija Prahate, kaj študinelas maškarutnosocialno-pravno oboris, palis phirelas pre Filozoficko fakulta UK, kajštudinelas e romistika. Vajkeci berš kerelas socialno buti the sarromaňi poradkiňa Příbramate. Peskere romeha thode pro pindre, u the akana kerel country folkovo festivalis Příbramský hutník. Paš oda mek maľinel o čitra the gilavel, bašavel, oda tiš sikhavel avre manušen. E Jana Hejkrliková irinel nekbuter pal peskero čhavorikano dživipen andro cikno čechiko forocis. Te irinel pal o dživipen andre famelija la mangelas lakero rom o Zdenek, the te len del avri lake

phenda e Milena Hübschmannová. „Has mange pharo, hoj terne Roma imar nadžanen amare purane tradiciji, e godí the romaňi paťiv, save imar andre ala divesa našľon,“ phenel pal oda, soske kamel te irinel. O vakeriben terdol pro fenomena, save varekana has, u le manušenge anenas vareso, so amenge akana imar nadžal pre godí, has oda e loš the o pharipena.Charne epizodendar džal palis avri o dživipen, savo has perša romaňa generacija, savi ulífa pro Čechi, u lengere daja the o dada avile pal e Slovensko. Andro berš 2006 chudľa Literarno cena Mileny Hübschmannové, vaš o autora, save irinen romanes, vaš e paramisi Bachtalo dives / Šťastný den. Lakeri proza has thodí andre gendí Čalo vodi / Sytá duše, e antalogija romane prozajikendar, so dživen andre ČR.Akana irinel e gendí pal peskero rom, savo lake čoro muľa. Le amalengero leperiben

the o epizodi jekhetane dživipnastar. Andre gendí dikhaha pherasune čitra, save maľinelas o Zdenek Hejkrlik. E gendí avela boldí pro festivalos, savo imar biš berš e Jana Hejkrliková kerel.

Kijo Maškarthemutno romano dives phenel:

„Kijo savoro sa imar has le Romenge manglo, me mangav le Romenge, tepes naden te marel ňikastar tele, te našunen o lava, hoj hine manuša, save peren andre dujto kategorija. But bacht the sastipen!“

JEDEN SVĚT: NALÉZT MÍSTO K ŽIVOTUJE ČÍM DÁL SLOŽITĚJŠÍ

Autor: Adéla Gálová Foto: Jana Baudyšová

Když spolu s fotografkou přicházíme do prostor za galerií Langhans, abychom tu zaznamenaly průběh vrcholících příprav 18. ročníku jednoho z nejvýznamnějších evropských festivalů dokumentárních filmů Jeden svět, atmosféra je přiměřeně rušná. K vidění je tu spousta veselých mladých tváří – i neinformovanému pozorovateli musí být na první pohled zřejmé, že do organizačních týmů se zapojují zejména lidé, kteří se v lidskoprávní oblasti angažují i ve svém soukromém životě – zaměstnanecká rutina se zde nekoná. Letošní ročník předznamenalo shodou časových okolností dění kolem „nelegálně osquatovaného“ autonomního sociálního centra Klinika na Praze 3 a reakce organizátorů Jednoho světa byla stejně spontánní jako výmluvná: bez předchozí domluvy bylo festivalové promítání zahájeno právě v budově někdejší chátající polikliniky, které se před dvěma lety ujali občanští aktivisté a která dnes znovu řeší administrativní spory o podobu své další existence.

Jedním z nejzajímavějších je letos nepochybně žena-robot, která mě, tlačena na speciálním vozítku, míjí, když sem přecházím po projekci v nedalekém spřízněném kině Světozor. Jak později zjišťuji, jedná se o „pečovatelku Alici“ z filmu Robot, přítel na stáří, která Prahu navštívila společně se svým mužským kolegou-androidem, jehož úkolem je stejně jako jejím dělat společnost osamělým seniorům a seniorkám. Bizarně působící koncept je výsledkem experimentu vědců z amsterdamské univerzity a jmenovaný film přináší odpověď na to, do jaké míry může být mezidruhovlá komunikace pro nadcházející generace řešením.

Potkáváme se s Terezou Hronovou, která má na starosti kontakt s médii a o neobvyklé přítomnosti humanoidů na letošním festivalu nám sděluje podrobnější informace. „Letos vyplynulo několik kategorií, které jsme původně neplánovali. Shodou okolností se nám přihlásilo několik zajímavých filmů s podobnou tematikou a ty nás inspirovaly k vytvoření speciálních sekcí. Jedna z nich dostala název Mezi druhy. Filmy, které jsme do ní zařadili, řeší téma vztahu mezi lidmi a nelidskými subjekty, ať už jde o roboty, nebo třeba mimozemšťany, o nichž je řeč v jednom z dalších filmů. Ve stejné kategorii je k vidění také film Býti koněm, který vypráví o transmuži, který se cítí být koněm. Je to nepochybně téma, které v ČR otevírá nové tabu.“

VŠECHNO MUSÍ BÝT PERFEKTNÍ

Z dalšího povídání s Terezou Hronovou vyplyne, že festival, který je od svého počátku projektem organizace Člověk v tísni, se začíná připravovat de facto ihned po skončení předchozího ročníku. Největší díl práce připadá na období těsně po Vánocích, kdy už je obvykle hotová hrubá představa

o kampani. Tou dobou se začínají oslovovat festivaloví partneři, krystalizuje definitivní podoba týmu apod.“

Zhruba o měsíc později, v polovině ledna, začíná pracovat také síť překladatelů. Ti jsou už několik let koordinováni překladatelskou agenturou. Na to, jak přípravný proces probíhá, se ptám Andrey Svobodové z jazykového servisu pro filmové a divadelní festivaly AZ translations. „Na překladech filmových titulků začínáme pracovat v polovině ledna, máme na to tedy asi měsíc a půl. Na výsledných textech se podílí kolem 70 překladatelů. Pokud to lze, překládáme vždy z původního jazyka,“ říká Svobodová.

„Letos jsme přeložili či upravili titulky k 114 filmům, zajistili tlumočení na 150 projekcích a klikání titulků na 302 festivalových projekcích. Festival opět výrazně narostl, nejviditelněji o 2 nové sály, ale také co se týče délky filmů a počtu titulků. S Jedním světem spolupracuji už mnoho let, a veškeré postupy máme tudíž se všemi kolegy vypilované. Jedná se o velký objem práce v hodně krátkém čase, všechno musí být perfektní. To je nejspíš ta největší výzva – dost ale pomáhá, že to všechny nesmírně baví a berou tuhle výzvu za svou,“ přibližuje.

FESTIVAL JAKO DOPLNĚK PRÁCE MÉDIÍ

Na hlavní téma je každý rok navázáno několik dalších kategorií. Letošní dominantní téma migrace zastřešil souhrnný název Hledání domova – v jeho rámci se festival snaží představit migraci ve všech jejích fázích. Diváci tedy mohou sledovat nejen filmy, které se zaměřují přímo na riskantní, životu nebezpečné pašování uprchlíků ve člunech, ale sledovat i další fázi jejich cesty: pokusy o integraci v evropských zemích.

Hlavní téma se volí tak, aby bylo

aktuální i v době, kdy festival vypukne, což není vždy lehké předvídat. „Letos to bylo snadné zadání: zaměřili jsme se na migraci, o které bylo bohužel jasné, že bude aktuální ještě nějakou dobu,“ podotýká Tereza Hronová.

Po pražském kole putuje festival do dalších třiceti měst; každé z nich má vlastní organizační tým, který je centrálně podporován formou pomoci se sestavováním programu, dojednáváním filmových práv, společného vizuálu atd. Na místních organizátorech je pak komunikace s dobrovolníky a lokálními kiny, realizace PR strategií a podobně.

Zajímavá je percepce role festivalu jako komplementu k práci českých médií, která je poslední dobou zejména v souvislosti s aktuálním tématem migrace minimálně diskutabilní.

„Moje pozice spočívá hlavně v úsilí o to, aby co nejvíc zahraničních hostů poskytovalo co nejvíc rozhovorů.

Média často nemají vůli ani finanční prostředky jezdit do zemí, kde se něco aktuálně děje,“ vysvětluje Hronová. „Tento rok je tématem migrace, a myslím si, že v ČR není mnoho lidí, kteří by někdy v životě nějakého migranta potkali. Právě tuhle zkušenost se jim snažíme zprostředkovat – přivezeme sem lidi ze Sýrie, válečné i ekonomické migranty, a já se následně snažím o to, aby se psalo nejen o festivalu, ale především o jeho tématech.“

Domluvit debatu se zahraničním hostem hodnotí jako jeden z nejtěžších úkolů. Mnohdy je zapotřebí najednou zkoordinovat třeba třicet lidí. „Je to ale krásná práce; do těch zemí, kterých se to týká, Češi moc často nevyjíždějí, proto mám vždycky radost, když vyjde článek o migraci a nemluví v něm český politik, ale někdo, kdo s ní má reálnou zkušenost,“ říká Tereza Hronová.

POVINNOST NEZAPOMÍNAT

Festival nezapomíná ani na témata, která sice vlivem migrantského „boomu“ zdánlivě ustoupila do pozadí, jež však zůstávají stejně palčivá jako v uplynulých letech. I letos má tedy Jeden svět například velkou „ukrajinskou“ kategorii a přivítá spoustu ukrajinských hostů.

„Každý rok máme několik stálých kategorií, dvě z nich jsou soutěžní. U jedné z nich je kritériem, že musí jít o nový, aktuální, profesionální, ‚velký film‘. U další kategorie Máte právo vědět je zase kritériem, aby šlo o co nejvíce lidskoprávní téma – tyto typy témat se někdy označují jako tzv. hardcore,“ přibližuje Hronová.

Zajímá mě, kolik filmů se objevuje ve festivalovém předvýběru a jestli se autoři hlásí sami, nebo je organizátoři aktivně oslovují. „Filmů je letos celkem 123, přihlásilo se kolem 2000 filmů. Filmaři se hlásí sami, paralelně s tím některé také sami oslovujeme. Máme

tým dramaturgů, který objíždí světové festivaly a filmy vybírá,“ říká Tereza Hronová. A skutečně; později mám možnost zhlédnout některé z filmů ze sekce Panorama, která představuje právě úspěšné filmy z jiných festivalů. Jeden z nich, koprodukční iránsko-německý film Sonita pojednávající o afghánské rapperce, která se vzepřela rodové tradici prodeje mladých nevěst a stala se mezinárodní hvězdou, vyhrál diváckou cenu na festivalu Sundance – a tutéž nakonec i na letošním Jednom světě.

Film Sonita zmiňuje mezi svými festivalovými tipy také Andrea Svobodová. Silný zážitek si odnesla také z projekce filmu Člověk světoznámého fotografa a režiséra Yanna Arthuse-Berthanda, jehož osobní přítomností se letos Jeden svět pyšnil, nebo z dokumentu Model pana starosty izraelsko-holandského režiséra Bennyho Brunnera, který byl taktéž hostem festivalu.

SVĚT SPONTÁNNÍCH DRAMAT

O zájmu a nadšení diváků vypovídá též účast na panelových diskuzích a pofilmových Q&A debatách: téměř všechny byly letos plné a využily veškerou časovou kapacitu – diskutovalo se jako o život, a o životy v mnoha projekcích Jednoho světa také skutečně běží. Na několik takových dostávám po krátkém průzkumu mezi diváky pár tipů, ať už jde o na Oscara nominovaný film Země kartelů o drsných bojích mezi drogovými gangy v Mexiku, americko-ukrajinský film Bábušky z Černobyli o ženách, které žijí v samém centru kontaminované oblasti někdejší jaderné katastrofy a odmítají opustit místo, kde mají své kořeny, nebo vítězný film festivalu, drásavý britský snímek Syrská love story vyprávějící příběh manželského páru aktivistů nucených uprchnout do exilu. Nechtěná volba mezi rodinou a láskou k válkou zmítané vlasti

vede k trpké rozluce matky a jejích nejbližších.

S posledními festivalovými dny znějí odevšad slova chvály a mimořádné spokojenosti s letošním ročníkem. Stačí pohled na internetovou databázi csfd.cz či sociální sítě, aby se člověk přesvědčil, že nejde o plané PR: všude se živě diskutuje, promítané filmy sbírají svá „procenta“ a „lajky“. Skutečnost, že

byl ročník nezvykle nabitý silnými tématy, by mohla být potěšující nebýt toho, že jejich výskyt odráží napjatou realitu dnešní globální situace. S trochou trpké ironie snad lze do dalších let festivalu popřát méně výbušných a více těch univerzálně – meditativních témat.

OSLAVY MEZINÁRODNÍHO DNE ROMŮ V PRAZE: POCTA NEVIDITELNÝM

Autor: Líza Zima Urbanová Foto: Antonín Jelínek

8. dubna 2016 uplyne 45 let ode dne, kdy byl oficiálně ustaven Mezinárodní den Romů. V Praze se organizace oslav již podruhé ujala společnost Ara Art. Ze smíchovské Meet Factory, kde slavnostní večer k MDR proběhl v loňském roce, se letos událost přesune do holešovického divadla La Fabrika. „Naším cílem je založit tradici, která se nejen udrží, ale také poroste. V budoucnu bychom rádi slavili MDR v míře, která odpovídá důležitosti, jež pro Romy tento den má, nebo by mít měl,“ říká ředitel Ara Art David Tišer, který také ke spolupráci oslovil romské a pro-romské organizace s celorepublikovou působností. Romea o. p. s., Hate Free Culture, Slovo 21, Muzeum romské kultury, Nová škola o. p. s., sdružení Ponton, Vzájemné soužití a Ride for Happiness – ti všichni se představí na odpoledním NGO Marketu v La Fabrice zajímavým interaktivním programem, který návštěvníkům přiblíží jejich práci, nebo je do ní na chvíli dokonce zapojí.

Slavnostní večer zdaleka není jen přehlídkou romských umělců. I letos mají totiž oslavy své téma. Zatímco loňský ročník s podtitulem „Kořeny máme od toho, abychom mohli růst“ byl věnován osobnostem starších generací, z nichž romští studenti vybírali ty, kterým chtěli vzdát poctu jako svým vzorům, téma letošního galavečera je formulováno opačně – Pocta neviditelným. Pařiv se tu bude vzdávat těm, kteří sice nejsou hvězdy televizních obrazovek či titulních stran tisku, ale svou prací,

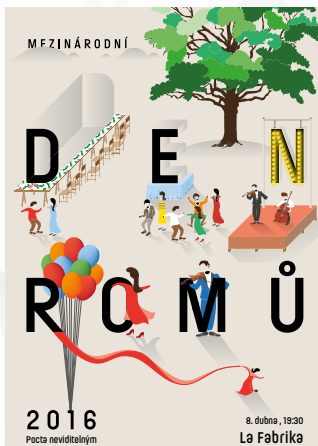
kariérou či přípravou na ni vyvracejí zažitě společenské mýty a stereotypy o Romech. „Pocty, které předáváme, nejsou ceny. Je to symbolický akt úcty. Chceme poctěným připomenout, že jejich tvrdou cestu i práci spousta lidí vidí a váží si jí,“ dodává Tišer.

Na slavnostním večeru vystoupí mimo jiné Gejza Horváth, Antonín Gondolán, Marta Balážová, Gitana, Radek Bagár, Funky brothers, Jan Bendig, Miro Bartoš a mnoho dalších. Všechny muzikanty doprovodí kapela Josefa Feča. Celý večer bude přenášen on-line vysíláním, o němž v době uzávěrky tohoto čísla nebylo jasné, zda ho bude, tak jako v loňském

roce, zajišťovat Česká televize, nebo zda bude letos přesunuto na kanál You Tube, který má na rozdíl od ČT mezinárodní dosah. Všechny aktuální informace naleznete na www.araart.cz.

8. dubna 2016 v 19.30,
La Fabrika – Komunardů
30, 170 00 Praha 7
Vstupné: 100,-
Studenti, senioři, Hate
Free pas: 50,-
Sponzorské vstupné: 200,-

Vstupenky lze on-line zakoupit či rezervovat
zde: <http://www.lafabrika.cz/189/program/pocta-neviditelnym-08-04-2016-19-30>, nebo
koupit na pokladně divadla La Fabrika.

MURO NÍPO

MURO NÍPO

NARODOS

DŽENE

„NÁROD“

DŽENE

MANUŠA

DŽENE

MURO NÍPO

„NÁROD“ V ROMŠTINĚ

Autor: Viktor Elšík

Etymologicky je – ve většině evropských jazyků – národ komunitou lidí, do které se *narodíme*. (Národnost je pak, opět etymologicky, jen jeho drobnější a bezbrannější neteří.) Jak ale ukazují společenské vědy, existuje komunita tohoto druhu jen jako naše abstraktní představa, která je s různou mírou závaznosti v různých společenstvích historicky ustavována, hlavně v souvislosti s budováním moderní státnosti a školství. Moderní národy z definice potřebují tuto představu pojmenovávat, jiné populace se však bez pojmu národa, a tedy i bez jeho pojmenování snadno obejdou.

Ani romština žádné běžně používané obecné slovo pro národ nemá. (K romským označením

konkrétních etnických kategorií a skupin někdy později.) Překladatel do romštiny se musí uchýlit k *ad hoc* přejímce (zvláště oblíbená je u nás *nacija*), anebo využít některé ze slov s významem „lid“ či „lidé“. Vedle zděděných indoárijských slov *manuša*/lidé (od *manuš*/člověk) a *džene*/lidé (od *dženo*/osoba) čerpá romština i ze svých kontaktních jazyků; třeba některá naše romská nářečí přejímají *nipos*, *nipos*/„lid“ z maďarštiny a *ludos*/„lid, lidé“ ze slovenštiny.

Když příslušník přednárodního společenství řekne „můj lid“, „moji lidé“, má nejčastěji na mysli svůj rod, své příbuzné. Tak se používá třeba *muro nípo* / „můj lid, můj rod“ v naší olaštině. Snad nejzajímavější

je v této souvislosti slovo *narodos*, *narodos* doložené v některých dialektech centrální romštiny. Ačkoli jde o přejímku slovenského či českého slova pro národ, dochází v romštině k významovému posunu: na jižním Zemplíně znamená prostě „lid, lidé“, na Šariši a jinde „příbuzný“ a v dialektu původních českých Romů dokonce „přítel“ (snad proto, že skutečný přítel chce mé dobro, stejně jako by ho měl chtít příbuzný).

S trochou nadsázky tedy můžeme říct, že běžná nepřekladová romština pro pojem národa nejen nemá zvláštní slovo, nýbrž slova s tímto abstraktním významem při přejímání dokonce sémanticky „odnárodňuje“.

Autor je lingvista.

